

České a československé právní dějiny

Právo v letech 1848 – 1918
Vybrané instituty

Ladislav Vojáček

OBČANSKÉ PRÁVO

Východisko = ABGB z roku 1811

- v podstatě jen kosmetické úpravy textu a některá doplnění
- vztahy související s podnikáním a obchodem nově upraveny mimo rámec občanského zákoníku
- c) tři dílčí novely z let 1914 (276 ř. z.), 1915 (208 ř. z.) a 1916 (69 ř. z.)

Subjekty práva

- východisko = přirozenoprávní koncepce
- **subjekt práva** = nositel právní subjektivity
 - a) každý člověk, i nenarozené dítě (fyzická osoba)
 - +zvláštní ochrana těm, kdo vůbec neměli nebo měli omezenou způsobilost k právním úkonům
 - b) právnická osoba (dovolená společnost)
 - neměla způsobilost k právním úkonům

Uzavření manželství

- zakládalo se zvláštní smlouvou
- zpočátku souhlas orgánů politické správy (pro katolická manželství do roku 1867)
- manželskou smlouvu nemohli platně uzavřít
 - a) "zuřiví, šílení, blbí a nedospělí" (§ 48)
 - b) ti, jimž v tom bránily absolutní nebo relativní překážky uzavření manželství
- bylo je možné prohlásit za neplatné, ...

Předmět svatební smlouvy

- věno
- obvěnění
- jitřní dar
- dědická smlouva
- vdovský plat

Vztah muže, ženy a dětí

- muž = hlava rodiny (§ 91)
- společná práva obou rodičů k dětem
- zvláštní práva otce
- podrobně postavení nemanželských dětí

Zánik manželství

- smrt nebo prohlášení za mrtvého
- prohlášení za neplatné
- rozluka
- (rozvod od stolu a lože)

Poručnictví a opatrovnictví

■ poručník

- ustanoven soudem nezletilému

■ opatrovník (kurátor)

- ustanoven osobě, která se nebyla z různých jiných důvodů schopna postarat o své záležitosti a hájit své právní zájmy

(= šílenci, blbí, marnotratní, nenarození, nepřítomní, trestanci ad.)

Věc v právním slova smyslu

Věc = „všechno, co od osoby je rozdílné a slouží k potřebě lidí“

- specifické kategorie věcí:
 - věci ničí
 - veřejný statek
 - státní jmění

Dělení věcí

- movité a nemovité
- zužitelné („spotřebitelné“) a nezužitelné
- hromadné
- příslušenství
- cenitelné a necenitelné

Věcná práva

Výchozí pojmy:

- **majitel** = ten, kdo měl věc ve své moci nebo úschově
- **držitel** = takový majitel věci, který měl "*vůli ji za svou podržeti*" (= římskoprávní pojetí držby)
 - + řádný ("pořádný")
 - + neřádný

Věcná práva

■ Vlastnické právo

= oprávnění *"s podstatou a užitky věci podle své vůle nakládati a každého jiného z toho vyloučiti"* (§ 354)

■ Služebnosti

= dílčí věcná práva k cizím věcem

- pozemkové (domovní + polní)

- osobní (nutné užívání věci + požívání + bydlení)

■ Zástavní právo

= slouží k zajištění oprávněných zájmů věřitele

Smlouvy

- princip smluvní svobody
- *nabídka* (oferta) a její bezvýhradná *akceptace*
- platná smlouva =
 - uzavřená osobami, které
 - k tomu měly způsobilost
 - svým souhlasem projevily svou skutečnou vůli
 - směřující k možnému a dovolenému plnění

Dědění

Dědické důvody:

vůle zůstavitele

- testamentu
- kodicil
- manželská smlouva

zákon

Formy posledního pořízení:

holografický testament

soudní nebo notářský

testament

kodicil

Dědění ze zákona

Zákonní dědici:

1. zůstavitelovy děti (a jejich potomci)
2. zůstavitelovi rodiče (a jejich potomci)
3. zůstavitelovi prarodiče (a jejich potomci)
4. – 6. první, druzí a třetí prarodiče (a jejich potomci)

+ vždy pozůstalý manžel

- první novela roku 1914: jen čtyři třídy

- neopomenutelní dědici

SMĚNEČNÉ PRÁVO

- 1850: směnečný řád (51/1850 ř. z.)

směnky = abstraktní cenné papíry, obsahující závazek k peněžitému plnění

OBCHODNÍ PRÁVO

- Všeobecný obchodní zákoník (1/1863 ř. z.)
- souvisící předpisy
 - spolkový zákon z roku (1852)
 - koaliční zákon z roku (1870)
 - zákon o hospodářských a výrobních společnostech z roku (družstevní zákon; 1873)
 - zákon o burzách z roku (1875)
 - akciový regulativ (1899)
 - zákon o společnostech s ručením omezeným z roku (1906)

Obchod

- směna peněz za zboží nebo zboží za zboží obchodníků, ale i
 - spekulativní koupě (koupě za účelem dalšího prodeje)
 - opatření si věci formou spekulativní koupě (spekulativní prodej)
 - převzetí pojištění za pevnou prémii
 - námořní zápůjčka
 - burzovní obchody a d.
- všechny smlouvy, které obchodník uzavíral v souvislosti s provozem své obchodní živnosti, pokud se netýkaly nemovitostí

Obchodní společnosti

- veřejná obchodní společnost
- komanditní společnost
- komanditní společnost na akcie
- akciová společnost
- společnost s ručením omezeným (zákon č. 58/1906 ř.z.).
- tichá společnost

Družstva

- upravoval je zákon č. 70/1873 ř. z. o výdělkových a hospodářských společenstvech
- **Družstva** = svépomocná spolčení s neuzavřeným počtem členů, jejichž účelem je podporovat živnost nebo hospodářství svých členů
- vznikala zápisem do zvláštního rejstříku
- orgány = valná hromada + představenstvo + (dozorčí rada)

ŽIVNOSTENSKÉ PRÁVO

- Živnostenský řád č. 227/1859 ř. z.
 - organizační formy, ... (= živnosti)
 - pracovněprávní ustanovení
- novely
 - řemeslnická (1883) = zúžení volnosti živnostenského podnikání
 - dělnická 1885
 - organizační 1907

Živnost

- nedefinována, ale
 - jakákoliv právně a morálně dovolená výdělečná činnost
 - provozovaná pravidelně, resp. trvale, na odbyt a za účelem dosažení zisku
 - s výjimkou těch, na něž se vztahovaly jiné předpisy (například tovární výroby, svobodných povolání, literární činnosti nebo zemědělského podnikání)

Druhy živností

- **osobní živnosti** (vázaly k osobě svého nositele a jeho smrtí zanikaly)
 - svobodné živnosti
 - koncesované živnosti, později i
 - řemeslné živnosti
 - obchodní živnosti vázané na průkaz způsobilosti
- **reálné živnosti** (bylo s nimi možné obchodovat a smrtí svého nositele přecházely na dědice)

Úprava pracovněprávních vztahů

- pečet' dřívější úpravy cechovních poměrů
- neupraveny jednotně
- posuny (zaměstnávání dětí, stávkový zákon, dělnická novela živnostenského zákona, nedělní a sváteční klid, všeobecné nemocenské pojištění, úrazové pojištění a d.)
- spory řešily živnostenské soudy (1869)

OBČANSKÉ PRÁVO PROCESNÍ

Občanský soudní řád 1895 – hlavní zásady

- rovnost před zákonem
- oddělení soudnictví od správy
- samostatnost a nezávislost soudců
- odborné právnické vzdělání
- kombinace zásady ústnosti s písemností řízení
- soudní řízení veřejné
- dispoziční a projednací zásada
- zásada volného hodnocení důkazů
- možnost odvolání
- formálnost

TRESTNÍ PRÁVO

Druhy trestných činů

- zločiny
- přečiny
- přestupky

Odpovědnost nenesli

- nedospělí (do 14 let věku)
- osoby duševně nemocné
- zcela nepřičetní
- opilí
- ti, kdo jednali
 - v omylu (muselo jít o skutkový omyl a o delikty, které bylo možné spáchat jen úmyslně)
 - v nutné obraně
 - v krajní nouzi

Odpovědni i ti, kdo pachatele

- navedli
- nadržovali mu
- napomáhali mu při spáchání trestného činu
- mu předem slíbili pomoc po spáchání skutku
- s ním smlouvali o podílu na zisku nebo užitku
- se o trestný čin pokusili (nedokonání = polehčující okolnost)

Polehčující okolnosti

- zákon je vymezoval u zločinů a u přečinů a přestupků dosti odlišně
- například u zločinů:
 - nedokonání zločinu
 - věk do 20 let
 - bezúhonnost
 - svedení k činu jinou osobou
 - „*prudké hnutí mysli*“
 - dobrovolné zdržení se způsobení větší škody
 - způsobení nepatrné škody

Přitěžující okolnosti

- zákon je vymezoval u zločinů a u přečinů a přestupků dosti odlišně
- například u zločinů:
 - spáchání více různých zločinů nebo určitého zločinu opětovně
 - dřívější potrestání za stejný zločin
 - svedení jiného k zločinu
 - původcovství, návodcovství nebo náčelnictví skupiny pachatelů

System trestů

Za zločiny:

- trest smrti

- vykonáván zásadně oběšením

- žalář

- dva stupně podle podmínek výkonu
- podle délky doživotní a časově omezený

System trestů

Za přečiny a přestupky:

- pokuta
- propadnutí věci
- ztráta práv a povolení
- vězení
- tělesné tresty (*bití holí nebo metlou, do roku 1867*)
- vyhoštěním z určitého místa nebo korunní země
- vyhoštění ze všech zemí soustátí (*cizinci*)

Zločiny

- proti státu a jeho představitelům
- proti náboženství
- proti svévoli státních úředníků
- proti životu a zdraví, osobní svobodě a cti občanů
- proti vlastnictví

Přečiny a přestupky

- tři skupiny:
 - proti veřejné bezpečnosti
 - proti bezpečnosti jednotlivců
 - proti veřejné mravopočestnosti